

Doktori (Ph.D) értekezés

dr. Molnár István Jenő

2020

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Rendészettudományi Doktori Iskola

dr. Molnár István Jenő

**Az építészeti bűnmegelőzés magyarországi alkalmazhatóságának
vizsgálata**

Doktori (Ph.D) értekezés

A doktori értekezés tézisei

Témavezető:

.....

Prof. dr. Barabás A. Tünde CSc

Budapest, 2020

Tartalomjegyzék

I.	A témaválasztás oka és a kutatás célja	4
II.	Az értekezés felépítése, rövid áttekintése	6
III.	A kutatás hipotézisei, valamint az azok vizsgálatára alkalmazott módszerek bemutatása	7
IV.	A kutatás eredményei.....	10
V.	Felhasznált irodalom	19
VI.	A kutatással kapcsolatos publikációk jegyzéke	20

I. A témaválasztás oka és a kutatás célja

Az elmúlt évtizedekben a profilaxis művelése során a szociatív eszköztár alkalmazásával alapvetően az elkövetőre és az áldozatra fókuszáltak a bűnmegelőzési szakemberek. A szociatív, vagy másképpen szociális bűnmegelőzés¹ során a bűnözést kiváltó társadalmi okok és azok kezelése került a középpontba. Általános eszköze a mai napig az elkövető, illetve az áldozat nevelése, felvilágosítása, attitűdjének megváltoztatása. **Edukációs szentenciák képezik lényegét, amelyek a „tedd” és a „ne tedd” relációban, egy képzeletbeli tengely végpontjain helyezik el a lehetséges áldozatot és a potenciális elkövetőt.** Természetesen a szociatív prevenció hívei ma már rég elvetették az elrettentésen alapuló bűnmegelőzés filozófiáját, jól tudják, hogy a tiltás és a figyelmeztetés kettőse nem elegendő, az individuum önvédő mechanizmusokkal, döntési és felelősségvállalási képességgel történő felruházása vezethet valódi eredményre. Abban azonban nem történt számottevő változás, hogy valamilyen módon, de szinte kivétel nélkül közvetlenül az embereket akarjuk megváltoztatni e technikák alkalmazása során.

A szituatív bűnmegelőzés ezzel szemben nem az egyénre, hanem a környezetre irányultan koncentrálja a prevenció figyelmet, ily módon az a bűnalkalmak csökkentése érdekében kifejtett tevékenységek összességéként értelmezhető. A szituatív megelőzésre példa a járőrözés, a közvilágítás javítása, a különböző riasztórendszerek alkalmazása, melyek mindegyike a bűncselekmény elkövetésének fizikai lehetőségét biztosító elemének (helyszín, alkalom) kezelésére irányul.

E szemlélet azonban folyamatosan háttérbe szorult az elmúlt évtizedekben, tekintettel arra, hogy kritikusai (Borbíró et al, 2016; Hesseling, 1994; Juhász, 2015) szerint nem a bűnözés mélyen gyökerező okait kezeli vagy szünteti meg, sokkal inkább csak tüneti kezelést jelent, amelynek eredményeképp a valós problémákat csak elfedi, a bűnözést pedig nem megszünteti, hanem térben, időben, valamint az elkövetés tárgyában és módszerében eltolja, áthelyezi.

E kritikai ösztűznek esett áldozatául a szituatív prevenció eszközök közé sorolt építészeti bűnmegelőzés is, amelyre hosszú évtizedeken keresztül egyszerű, mindenhol

¹ Mind a szituatív, mind a szociatív bűnmegelőzés kapcsán kettős szóhasználattal találkozhatunk a szakirodalomban. Előbbit szokás szituációs (Borbíró, 2016; Irk, 2008; Irk-Windt, 2009; Barabás, 2008), utóbbit pedig szociális (olykor szocializációs – Németh, 2011) nevezni (Pusztai, 1996, Irk, 2009). Míg a szituatív esetében a kettős használat régebbi múltra tekint vissza (pl.: Pusztai, 1996), addig a szociatív újabb, az elmúlt években használt (pl.: Németh, 2020) szakmai megjelölés. Ma már a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának Kriminológia Tanszékén 2016-ban és a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Bünyügyi Tudományok Intézetén 2018-ban közzétett kriminológia tantárgy tematikája és vizsgakérdés-listája is a szociatív kifejezést használja. Utóbbira tekintettel magam is a szituatív és szociatív megjelöléseket használom a dolgozatban.

alkalmazható és univerzális technikai megoldások gyűjteményeként tekintettek a **kriminológia és a bűnmegelőzés szakemberei**. Az építészeti bűnmegelőzés fogalma egyé vált a térfigyelő kamerákkal, a kerítések magasságának, a parkok átláthatóságának, a közterek világításának, valamint az utcák karbantartottságának kezelésével.

Az utóbbi néhány évben azonban új elemekkel gyarapodott az építészeti bűnmegelőzés tárháza. Olyan új princípiumok hatják át az e területen tevékenykedők gondolkodását, mint a szociális kohézió, az emberi lépték, a közösségi részvétel, a társadalmi kapcsolatok vagy éppen a közösségi kultúra (Cleveland-Saville, 1998; Cleveland-Saville, 2008), amelyek miatt már korántsem olyan magától értetődő az építészeti bűnmegelőzés szituatív jellege, besorolása.

Ennek oka kettős: a társtudományok - többek között a környezeti pszichológia vagy a környezetszociológia - megállapításainak **figyelembevételével kialakult új elemek következtében az építészeti bűnmegelőzés egyfajta metamorfózison ment keresztül, amely szociatív jegyekkel ruházta fel.**

A határok elmosódásának másik oka a XXI. századi globalizációs fejlődés által megkövetelt komplex, szintetizáló gondolkodásmód, amely igaz a bűnmegelőzésre is, ahol **hosszú ideje hangoztatott tézise, hogy kizárólag az összefogáson alapuló, valamennyi szereplőt bevonó, komplex programok vezethetnek eredményre.**

Az építészeti bűnmegelőzés új keretrendszere is a szinergiateremtést szolgálja, amikor a környezet mellett szerephez jut az egyén és a közösség, amely utóbbinak elkövetővé és áldozattá is válhatnak tagjai. **Az építészeti bűnmegelőzés során alkalmazott megoldások ma már nem célként, hanem eszközként értelmezendők, s immáron figyelemmel vannak helyszínre, elkövetőre és áldozatra egyaránt.**

Témaválasztásom egyik oka az újonnan felszínre törő, előbb taglalt komplexitás, másik magyarázata egyfajta szociálökológiai „hipotézisből indul ki, mely szerint a térbeli környezet befolyást gyakorol a benne élő társadalomra, s a társadalom – közvetett módon bár – alakítható, ha térbeli föltételei módosulnak” (Kozma, 2001, 52). Ha az emberiség evolúcióját nézzük, akkor még merészebb állítás is megfogalmazható: **a társadalom kialakulása, fejlődése, jelene és jövője is térhez kötött**, így a bűnmegelőzésnek is kiemelt szerepet kell tulajdonítania a társadalom élettereinek.

II. Az értekezés felépítése, rövid áttekintése

Az értekezés során tíz fejezetben mutatom be az építészeti bűnmegelőzés magyarországi alkalmazhatóságának vizsgálati lépéseit, valamint az ahhoz kapcsolódó témákat. A fejezeteket megelőzően előszóban foglalom össze az építészet és a bűnmegelőzés furcsa, de tulajdonképpen szükségszerű kapcsolatát, röviden megvilágítva az építészeti bűnmegelőzés lényegét, valamint az értekezés célját.

Az **első fejezetben** ismertetem témaválasztásom okát, kifejtem a kitűzött kutatási célokat és megfogalmazom három kutatási hipotézisem. A **második fejezetben** a kutatás módszertanát mutatom be, részletesen kifejtve az alkalmazott kutatómódszertani eszközöket, választásuk okát. A **harmadik fejezetben** az építészeti bűnmegelőzés elméleti háttérét részletesen vizsgálva mutatom be annak diszciplináris keretrendszerét, kezdve a fogalom meghatározásával és új definíció alkotásával. Elsőként a kriminológiai paradigmák között elfoglalt helyével foglalkozom, majd kitérek a kriminalisztikával, a szociológiával, a pszichológiával és az építészettel kapcsolatosan megállapítható összefüggésekre. A **negyedik fejezetben** az építészeti bűnmegelőzés gyakorlatát, másképpen a gyakorlatban alkalmazható módszereket rendszerezem, amely dolgozatomban egyik eredményeként (is) értékelhető, tekintettel arra, hogy a módszerek új struktúráját hoztam létre. Az **ötödik fejezetben** a bűnügyi adatokat vizsgálom, kihangsúlyozva azokat a deliktumokat, amelyekre az építészeti bűnmegelőzés alkalmazásával hatást gyakorolhatunk. A fejezetben részben a Legfőbb Ügyészség honlapján elérhető, részben az Országos Rendőr-főkapitányságtól külön bekért adatokat elemezve tárom fel a közterületen elkövetett bűncselekmények, valamint az épített környezet közötti összefüggéseket. A **hatodik fejezetben** az építészeti bűnmegelőzés normatív háttérét vizsgálom, kitérve azokra a jogi eszközökre, amelyek közvetve vagy közvetlenül befolyásolják e prevenciós eszköz alkalmazhatóságát. A **hetedik fejezetben** az építészeti bűnmegelőzésben résztvevő szereplők körét ismertetem, külön tárgyalva az általános és a speciális szereplőket. A **nyolcadik fejezetben** a kérdőíves kutatások eredményeit mutatom be, míg a **kilencedik fejezetben** az ún. általam alkotott biztonság-kockázati mátrixot, és egy a gyakorlatban is megvalósuló projekt értékelését.

A **tizedik, utolsó fejezetben** a záró gondolatok és a hipotézisekkel kapcsolatos megállapítások olvashatóak, megfogalmazott javaslataim mellett.

III. A kutatás hipotézisei, valamint az azok vizsgálatára alkalmazott módszerek bemutatása

A bűncselekmény megvalósulásának – az esetek nagy részében – fontos feltétele a helyszín, másképpen az alkalom. E – az áldozat és az elkövető mellett sokszor háttérbe szoruló - komponens szerepe egyrészt azért válik kifejezetten fontossá, mert a bűncselekmények meghatározott része nem előre eltervezett, sokkal inkább az alkalom szüli őket. Másrészt, ahogy a témaválasztás indoklásában is írtam az ember léte, ily módon a bűncselekmények nagy része is térhez kötött. Az építészeti bűnmegelőzés kifejezés a szituációs megelőzés tárgykörébe tartozva azt sugallja, hogy vonatkozásában nem jut szerep az egyénnek, szimplán technikai és a kivitelezésben megjelenő megoldások felkutatása, az elkövetők dolgának megnehezítése a célja, egyedüli fókusza a helyszínre irányul.

Dallos Endre megfogalmazása már kissé árnyaltabbá teszi a képet: *„az építészeti bűnmegelőzés olyan építészeti, településfejlesztési, táj- és kertépítési, forgalomtechnikai, fénytechnikai, pszichológiai és kommunikációs módszerek összessége és együttes alkalmazása, amelyek az épített környezet utólagos átalakításával, valamint az építendő tudatos tervezésével és megvalósításával a bűnelkövetés lehetőségeit csökkentik, illetve megszüntetik”* (Dallos, 2008, 110).

A definíció túlmutat a szimplán technikai megoldások kifejllesztésén, amikor az építészeti bűnmegelőzés eszköztárába beemeli a pszichológiai és kommunikációs módszereket is, melyek közvetetten az egyént is a vizsgálódás alanyává teszik. Én azonban hiszem és azt feltételezem, hogy az egyénnek e területen sem csak másodlagos szerepe van. Hiszem, hogy az új szemlélet alapja az individuum, mivel meglátásom szerint a környezet megfelelő elvek mentén történő kialakításával és megváltoztatásával az ember és végül a közösség is formálódik.

A kiindulási pont tehát nem a fizikai környezet, hanem az ott élő közösség és annak problémái. Az eddigi alapelvek, úgy, mint a **közösségi kontroll** vagy más néven **természetes felügyelet**, a **jogosultság természetes szabályozása**, a **birtokviszony jelzése**, valamint a **fenntartás és karbantartás** szintén azt közvetítik, mintha a közösség tagjára nem lenne hatással az építészeti bűnmegelőzés. (Kivételt képez a közösségi kontroll elve, amely visszanyúl az egyén szerepéhez, amikor azt várja el az adott terület építészeti adottságainak kialakításánál, hogy a közös terek a lakók és járókelők által megfigyelésre kerüljenek.) Meggyőződésem azonban, hogy az építészeti bűnmegelőzés megoldásainak alkalmazása nem cél, hanem eszköz az emberek attitűdjének megváltoztatásához. Minden bűnmegelőzési módszer fókuszában az embernek kell állnia, aki az épített környezet tudatos alakítása révén

változtat viselkedésén. Ily módon joggal merül fel a kérdés: szituatív bűnmegelőzés az építészeti bűnmegelőzés vagy sokkal inkább szociatív?

Fentiek alapján a következő **kutatási hipotézisek** megfogalmazására jutottam:

- 1. Az építészeti eszközökkel folytatott bűnmegelőzés nem a szituatív, hanem a szociatív bűnmegelőzés körébe tartozik.**
- 2. Az építészeti eszközökkel folytatott bűnmegelőzés alkalmas a bűnözés mennyiségi és minőségi csökkentésére, nem kizárólagos eredménye a bűnözés áthelyeződése, létjogosultsága valós.**
- 3. Az építészeti bűnmegelőzés adaptációja lehetséges Magyarországon, alkalmazásának nem jelentik akadályát a magyarországi társadalmi és gazdasági viszonyok.**

Hipotéziseim vizsgálatára, valamint azok igazolására (és cáfolására) több kutatási módszert is igénybe vettem. Elsőként emelendő ki a – hazai és nemzetközi - **szakirodalom áttekintése**, amely dolgozatomban minden további fejezetének alapját szolgálta, egyben hiánypótló is, ugyanis hazánkban az építészeti bűnmegelőzés vizsgálata az elmúlt években háttérbe szorult, a témában született írások és kutatások nem dolgozták fel az említett átalakulást és paradigmaváltást.

A **bűnügyi statisztikai adatok vizsgálata** révén arra kívántam a figyelmet felhívni, hogy az építészeti bűnmegelőzés valóban nem minden típusú deliktum kezelésére alkalmas, de sokkal sokrétűbb hatásmechanizmussal bír, mint amelyre az elmúlt években alkalmasnak tartotta a szakma.

Tekintettel arra, hogy az építészet részben hatósági engedélyhez kötött tevékenység, így nélkülözhetetlennek tartottam a magyar **normatív háttér bemutatását, elemzése** lehetséges szabályozási és beavatkozási eszközeit.

Dolgozatomban lehetőségem nyílt egy **nagymintás, 10.000 fős kutatási anyag másodlagos feldolgozására**. A kutatást a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács (a továbbiakban: NBT) rendelte meg, amelynek eredeti célja a lakosság bűncselekményekben sértettként való érintettségének, az áldozattá válást befolyásoló tényezők és a bűncselekményekkel, a közbiztonsággal és a saját biztonságukkal kapcsolatos attitűdök megértése volt, ugyanakkor az NBT engedélyezte, hogy az építészeti bűnmegelőzéssel kapcsolatos direkt kérdéseket is megfogalmazzak.

A második kutatási anyagom közvélemény-kutatási technikával végzett adatgyűjtés volt, a felnőtt magyar lakosság körében **2018. június 8-19. között, amelynek során 1001 véletlenszerűen kiválasztott felnőttkorú személy került megkérdezésre CATI-módszerrel.**

A kutatást ebben az esetben is az NBT rendelte meg, a kérdőívet az NBT engedélyével én állítottam össze. A lekérdezést a Századvég Politikai Iskola Alapítvány végezte, akik szintén rendelkezésemre bocsátották a számítógépes rendszerrel támogatott telefonos lekérdezés eredményeit, annak keresztábláit.

A fentiekén túl megalkottam az **ún. biztonság-kockázati mátrixot**, amely a jövőben alapja lehet valamennyi építészeti bűnmegelőzéssel kapcsolatos vizsgálatnak, ugyanis a mátrix magába foglal egy vizsgálati szempontrendszert, továbbá egy olyan együtthatóra is kitér, amely az emberek szubjektív biztonságérzetén keresztül befolyásolja az adott környék biztonsági helyzetét. A biztonság-kockázati mátrix kidolgozásának alapját hazánk első deklaráltan építészeti bűnmegelőzési projektjének vizsgálata képezte. A Budapest, X. kerületében megvalósuló Legyen Tered! projektben a lakók bevonásával kérdőíves kutatást végeztem, továbbá átfogó vizsgálatnak vettem alá az érintett területet.

IV. A kutatás eredményei

A dolgozatom II. fejezetében bemutattam, hogy az építészeti bűnmegelőzést valóban multidiszciplinaritás jellemzi. Megannyi szakterület tudásanyagához kapcsolódik, így az elméleti rendszerben történő elhelyezése korántsem egyszerű feladat. Ennek ellenére azt mondhatjuk, hogy az építészeti bűnmegelőzés alapját **a neoklasszikus kriminológiai tételek alkotják, amelyek abból indulnak ki, hogy az elkövetővé váló individuum racionálisan gondolkodó lény, akit a bűncselekmény megvalósítására elsősorban egyéni érdekei sarkallnak.**

Hipotézis 1.: Az építészeti eszközökkel folytatott bűnmegelőzés nem a szituatív, hanem a szociatív bűnmegelőzés körébe tartozik.

Előbbi racionalitásból fakad, hogy az épített környezet megváltoztatása az elkövető magatartását befolyásolja, a számára kedvezőtlenbé váló körülmények alapján újra mérlegel, az esély csökkenése esetén **az elállás vagy más jellegű (hely, idő, tárgy) megvalósítás mellett dönt.**

Részeredmény I. – Multidiszciplináris keretrendszer alkotása

Korábban az építészeti bűnmegelőzés lehetséges hatásait alapvetően kriminológiai és/ vagy szociológiai szempontból vizsgálták. A környezetpszichológia tételeinek vizsgálata révén azonban rávilágítottam, hogy a környezet mindannyiunkra hatást gyakorol, így az épített környezet megfelelő szempontok szerinti alakításával a társadalom valamennyi tagjának magatartását és ily módon a közösségek együttélését és viselkedését is formálhatjuk. Részben ennek okán igazoltnak látom első hipotézisemet, amelynek eredményeképp új definíciót alkottam

Az építészeti bűnmegelőzést korábban keretbe foglaló elméletek rendszere e hatásmechanizmusokat alapvetően figyelmen kívül hagyta. E keretrendszer arra az alaptételre és elméleti bázisra épült, miszerint a bűnmegelőzés általános felosztása szerint lehet szituatív és szociatív. Előbbi a bűnalkalmak csökkentése érdekében kifejtett tevékenységek összessége, utóbbi a bűnmegelőzés általános céljaként is megfogalmazott tevékenységet jelöli, mely az elkövetővé, illetve az áldozattá válás megelőzését célozza.

Ezzel párhuzamosan általánosan elfogadott az a nézet is, amely a bűnmegelőzést az egészségügyi analógia alapján, beavatkozási szintenként kategorizálja, amely talán túlzott mértékű elkülönülést feltételezett az egyes prevenciós intézkedések hatásainak tekintetében.

A környezetpszichológia tételeinek vizsgálata arra világított rá, hogy a környezet és az ember közötti inter- és tranzakció kölcsönös, tehát az egymásra hatás is kétirányú. A megfelelő visszacsatolások befolyásolják a magatartásunkat, ily módon a fizikai környezet maga is szocializációs faktor. A helykötődés is meghatározó, hiszen a *számunkra megfelelő környezeteket az emberek jobban ismerik, szeretik és védik, míg a nem megfelelőket rombolják. Az így kialakult minőségű környezet pedig visszahat a használó viselkedésére, érzelmeire* (Dúll, 2010, 23). A plázák vagy éppen a lakótelepi környezet kapcsán láthattuk, hogy az épített környezet alapvetően képes támogatni bizonyos magatartásformák előfordulását. Ide tartozott a csellengés, a fiatalok céltalan „lődörgése”, de a szegénynegyed-mentalitás is.

Utolsó tételként érdemes megjegyezni az építészeti bűnmegelőzés azon – meglátásom szerint egyik legkiemelkedőbb jelentőségű – hatását, amely a társadalmi konstrukcionizmus tétele alapján érthető meg leginkább. A szociológia tárgykörébe tartozó **társadalmi vagy szociális konstrukcionizmus** szerint, **amit az egyének és a társadalom valóságként észlelnek és értelmeznek, az maga is konstruált, egyének és csoportok társadalmi interakciója révén keletkezik** (Giddens, 2008, 132). Ezzel párhuzamosan egy másik tétel azt mondja ki, hogy **amennyiben az emberek valamely helyzetet valóságosnak minősítenek, az a helyzet a következményeit tekintve is valóságossá válik** (Szöllősi, 2012, 35).

A két állítás egybevetésével megállapítottam, hogy mindez azt jelenti, hogy **mivel minden valóságosnak hitt helyzet konstruált, így a valóságossá váló következmények is konstruáltak.**

Másképpen, amennyiben az épített környezetet megváltoztatjuk, úgy adott esetben **a biztonságról, a világról, a mikrokörnyezetről alkotott konstruált valóságkép is változik, ily módon hatást gyakorolhatunk a szubjektív biztonságérzetre, amelynek növelésével az emberek magatartása is megváltoztatható.** Amennyiben a környezetünk megfeleltethető az objektív bűnügyi mutatóknak, úgy nincs okunk jobban félni és veszélyesebbnek tartani a körülöttünk lévő világot. Határozott véleményem, hogy a bűnmegelőzésnek mindez ugyanannyira fontos célja, mint a konkrét bűncselekmények, vagy éppen az áldozattá és/ vagy elkövetővé válás megelőzése. E hatást sikerült bizonyítanom a Legyen Tered! című projekt kapcsán végzett kutatásaimmal, ahol egyértelműen igazolódott, hogy a környezet szebbé és élhetőbbé tétele önmagában alkalmas a nagyobb biztonságérzet elérésére.

Részeredmény II. - Új definíció alkotása

A III. fejezetben görcső alá vettem valamennyi hazai fogalom meghatározást, illetve több külföldi definíciót is, amelyek vizsgálata révén a következő, minden esetben megjelenő elemeket azonosítottam. Ezek alapján az építészeti bűnmegelőzés

- **az embert körülvevő (saját megjegyzés: leginkább városi, de mindenképpen) épített környezetre vonatkozik,**
- **célja egyértelműen a bűncselekmények számának csökkentése,**
- **elsődleges eszköze a tudatos tervezés, amelynek egyenes következménye a környezet ki- és átalakítása.**

Vannak természetesen olyan elemek is, amelyek csak bizonyos meghatározásokban lehettek fel. Többek között ilyen

- **a bűnözéstől való félelem csökkentésének célként való megjelölése,**
- **az életminőség javításának igényként és célként történő megfogalmazása,**
- **valamint a rendőrségi erők irányába mutató kereslet redukálása.**

Ennek következményeképp az építészeti bűnmegelőzés fogalmát az alábbiak szerint tartom szükségesnek újradefiniálni: **az építészeti bűnmegelőzés az épített környezet kialakításának tudatos tervezésével és e tervek megvalósításával, valamint a már létező épített környezet utólagos átalakításával, mindezek fenntartásával, az ott élő egyének és közösségek bevonásával, azok magatartására, attitűdjére, lakókörnyezetükkel kapcsolatosan fennálló viszonyulására, valamint az elkövetői magatartásra gyakorolt hatása révén csökkenti a bűnelkövetés lehetőségeit, illetve növeli a szubjektív biztonságérzetet.**

Részeredmény III. - Az építészeti bűnmegelőzés II. és III. generációs alapelveinek hazai bemutatása, vizsgálata

Hipotézisem helytállóságát bizonyítják az elmúlt években külföldön megjelenő, újonnan megfogalmazott alapelvek is, amelynek eredményeképp az építészeti bűnmegelőzés az utóbbi években komoly átalakuláson esett át, amely akár paradigmaváltásként is értelmezhető. Amíg az első generációs elvek (territorialitás, (természetes) felügyelet, belépés ellenőrzése, célpont védelem, legális tevékenységek támogatása, karbantartás, fenntartás) elsősorban technikai jellegű ajánlásként voltak értelmezhetőek, addig a második generációs elvek kifejezetten az egyén és a közösség felelősségének fejlesztésére szólítják fel az építészeti bűnmegelőzés szereplőit.

Az említett áttörést és ezzel együtt a paradigmaváltást **Gerard Cleveland** és **Gregory Saville** 1998-ban írt, az építészeti bűnmegelőzés második generációs alapelveit tartalmazó írása jelentette (Cleveland-Saville, 1998), mely szerint építészeti bűnmegelőzés nem létezik a **szociális kohézió (social cohesion)**, a **társadalmi kapcsolatok (connectivity)** és a **közösségi kultúra (community culture)** fejlesztése, építése nélkül. Előbbiek feltétele az olyan léptékű lakóegységek kialakítása, amelyek nem haladják meg az ún. **kapacitás küszöböt (threshold capacity)**. Azaz olyan életterek kellene, amelyek - Jane Jacobs eredeti gondolataihoz igazodva – lehetővé teszik lakóhelyi közösségek egymáshoz kapcsolódását és a komplex társadalmi ökoszisztéma kialakulását. A második generációs alapelvek figyelembe veszik a városszociológiai alaptételeket, létrehozva az egyensúlyt a földhasználat és társadalmi stabilizátorok között. Stabilizátor lehet a biztonságos gyülekezési terület vagy a fiatalok hasznos szabadidő eltöltését segítő helyszínek, amelyek minimalizálják a területet érintő, bűncselekményeket gerjesztő, destabilizáló tevékenységeket.

Ehhez kapcsolódnak részben a **harmadik generációs alapelvek is**, amelyeket egyrészt a fogalmi rendszertelenségben fellelhető ismétlődések és ellentmondások újrendszerezésének igénye, másrészt az első ilyen próbálkozásra reagáló kritikai hangok hívták életre.

Victoria Gibson, a **Third Generation CPTED? - Rethinking the basis for crime prevention strategies** című PhD dolgozatában új rendszerezést mutatott be, a korábbi – megállapítása szerint - hozzávetőlegesen összesen 60 féle megfogalmazott alapelv rendszerezésével. Ezek közül a legtöbbet említett és használt kifejezések sorrendben a **belépés ellenőrzése (access control)**, a **territorialitás (territoriality)**, a **természetes felügyelet (natural surveillance)**, a **felügyelet (surveillance)**, a **tevékenység támogatás (activity support)**, a **célpont védelem (target hardening)**, a **területi megerősítés (territorial reinforcement)**, valamint a **belépés természetes ellenőrzése (natural access control)** (Gibson, 2016, 171). Ebben Gibson úgy fogalmazott, hogy meglátása szerint a második generációs elvek alapvetően az első generációs elvekből fakadnak, így saját rendszerében nem tekintette azokat különálló elemnek.

Mateja Mihinjac és **Gregory Saville** később tévesnek, pontosabban megalapozatlan feltételezésnek nevezik Gibson azon megállapítását, miszerint a második generációs alapelvek igazából nem különülnek el az első generációs alapelvektől. Gibson azzal érvel, hogy többen (Reynald és Cozens) is támogatják ezt az elképzelést, előbbi további tisztázást és javítást tart szükségesnek, utóbbi pedig arra hivatkozik, hogy a második generációs alapelvek hatékonysága (működőképessége) empirikus kutatások révén soha nem került bizonyításra (Gibson, 2016,

381-382). Mihinjac és Saville ugyanakkor azt állítja, hogy a legtöbb második generációs CPTED kutatás következetesen utal a környezeti tervezés és a társadalmi kontextus közötti ugyanazon kapcsolatokra, amelyeket Jeffery az 1970-es években folytatott kutatásaiban azonosított. Gibson után így maguk is megalkották III. generációs elveiket, újabb irányokat meghatározva, úgy, mint az **élhetőség (liveability)**, az **emberi szükségletek (human needs)** vagy a **„szomszédságok”/ lakókörnyezet élhetőségi hierarchiája (neighbourhood liveability hierarchy)**. Ezen alapelvek figyelemmel vannak a gazdasági, környezeti és társadalmi fenntarthatóságra, az emberek kiszolgáló infrastruktúrára, továbbá a szomszédságok által kialakított biztonságteremtő közösségekre (Mihinjac-Saville, 2019, 3-13).

A legújabb alapelvek egyértelműsítik a szociatív célokat, s azt is, hogy az építészeti bűnmegelőzés egyes eszközei nem értelmezhetőek célként, csupán eszközként. Eszközként szolgálnak a közösség bevonására, a szociális kohézió kialakítására, a társadalmi kapcsolatok számának és minőségének növelésére, a közösségi kultúra formálására, ily módon egyértelműen kijelenthető, hogy az építészeti bűnmegelőzés kilépett a szituatív keretrendszerből és szociatív prevenciós eszközzé vált.

Az egészségügyi analógia alapvető helytelenségét nem állíthatom, de meggyőződésem, hogy számtalan prevenciós intézkedés alkalmas az egyes szintek céljainak együttes elérésére, ily módon az az éles határvonal, amelyet a primer-, szekunder- és tercier megelőzés definíciói kijelölnek, meglehetősen elmosódnak, s nem minden esetben igazak. Ahogy a bevezetőben is írtam, az építészeti bűnmegelőzés kifejezetten ilyen eszköz, hiszen egy-egy beavatkozással képesek vagyunk a társadalmat alkotó közösségeket, a veszélyeztetett csoportokat, valamint a bűnismétléssel fenyegetett egyéneket is megszólítani, bevonni, magatartásukat befolyásolni.

Hipotézis 2.: Az építészeti eszközökkel folytatott bűnmegelőzés alkalmas a bűnözés mennyiségi és minőségi csökkentésére, nem kizárólagos eredménye a bűnözés áthelyeződése, létjogosultsága valós.

Ezen állítás igazolására első sorban azt kellett megvizsgálnom, hogy pontosan mit is értünk az építészeti bűnmegelőzés eszközrendszerén, ugyanis sem a külföldi, sem pedig a hazai szakirodalomban nem egyértelmű, hogy az egyes alapelvek milyen konkrét és kézzelfogható intézkedések megtételét teszik szükségessé.

Részeredmény IV. - Az építészeti bűnmegelőzés gyakorlatának rendszerezése

E hiányosságot felismerve vizsgáltam meg a lehetséges beavatkozási eszközöket, s készítettem el az építészeti bűnmegelőzés gyakorlatának rendszerét, az alábbiak szerint:

Világítás	Magába foglalja az átlátható, megvilágított, rendezett növényzettel bíró terek, parkok és utcák kialakítására.
Térszabályozás	Alapvetően a természetes és a mesterséges térelválasztó eszközök használatának kérdései tartoznak e módszer körébe.
Zónásítás	A magán- és a közterület közötti határok kialakításának lehetséges eszközeit tartalmazza.
Forgalom-csillapítás	A forgalom szabályozásával megteremthető közösségi kontroll, valamint a menekülési és távozási útvonalak számának csökkentését foglalja magába.
Közösségi téralakítás	A közösségi kontroll és a természetes felügyelet biztosításához szükséges közösségi téralakítás eszközei, illetve a közösségek együttélését segítő megoldások tartoznak e témakörbe.
Információ, tájékoztatás	A XXI. század nélkülözhetetlen eleme az információ, így közösségi tereinkben is alapvető elvárás a tájékoztatás.
Célpontvédelem	Alapvetően a vagyonvédelmi eszközök alkalmazását érintő megoldásokat tartalmazó beavatkozás-együttest értem alatta.
Karbantartottság	Egy-egy terület karbantartottsága alapjaiban határozhatja meg a környezet biztonsági helyzetét és az emberek biztonságérzetét, ezért önálló eszközként tekintek rá.
Smartcity eszközök	A smartcity vívmányok alkalmazása tovább segítheti a biztonság megteremtését, eddig kiaknázatlan szinergiateremtést tesz lehetővé.

A fenti eszközök, módszerek jelentik egyrészt kézzelfoghatóan az építészeti bűnmegelőzést, amelyek kiegészülnek a második és harmadik generációs alapelvekből eredeztethető közösségépítési tevékenységekkel. Az így összeálló beavatkozáscsomag alkalmas lehet annak a kritikának a kivédésére, mely szerint a racionálisan gondolkodó elkövető, amennyiben cselekményét adott helyen nem tudja elkövetni, úgy minden bizonnyal másik helyszínt, célpontot, időpontot vagy elkövetési formát választ. Amennyiben az építészeti bűnmegelőzést szűken értelmezzük és kizárólag a klasszikus vagyon elleni bűncselekményekre, valamint egyedül az elkövetőre fókuszáltan vizsgáljuk, úgy valószínűleg számolni kell a más jellegű megvalósítással, azaz az áthelyeződés jelenségével. Érdemes

azonban megjegyezni, hogy az áthelyeződés, s **főleg annak mértéke a mai napig sem bizonyított, emlékezzünk csak Korinek László szavaira:** „...*egyáltalán nem tekinthető bizonyítottnak az áthelyeződés általános jellege, vagyis az, hogy az ilyen mozgás minden bűnözői kategóriában és minden bűncselekménytípusnál megfigyelhető volna... Ma már általánosan elfogadottnak tekinthető az a nézet, hogy az áthelyeződés egyáltalán nem minden esetre érvényes következmény... Az azonban ma már kimondható, hogy az egyes területekre, problémákra összpontosító bűnmegelőzési törekvések nem értelmetlenek és nem elvetendőek azzal, hogy csak látszatsikerek érhetőek el...*” (Korinek, 2010a, 136).

Az áthelyeződés jelenségével kapcsolatosan mások is hoztak fel ellenérveket. Az USA-beli **Neighborhood Planning for Community Revitalization (NPCR)** szervezet egyik jelentésében a szerző egy minneapolis-i projekt kapcsán például arra hivatkozik, hogy bizonyos elkövetések oly mértékben lehetőség-alapúak (opportunistic crime), hogy a költségek és egyéb korlátok miatt az elkövetők teljes mértékben felhagynak e tevékenységükkel, azaz általánosan csökkeni fog a bűnözés. Megjegyzi továbbá, hogy az áthelyeződés feltétel nélküli elfogadása annak feltételezését jelenti, hogy a bűnözői populáció állandó, eleve meghatározott, s akkor is sor kerül egy bizonyos számú elkövetésre, ha változnak a körülmények. Ez magától értetődően téves, hiszen nem áll rendelkezésre valamennyi elkövető számára ugyanakkora mértékű mobilitás, idő vagy éppen taktika.

Az áthelyeződés jelenségének megkérdőjelezésén túl látni kell, hogy a sokat és sokszor említett **multidiszciplinaritás önmagában bizonyítja, hogy az építészeti bűnmegelőzés több szituatív jellegű hatások összességénél.** Amennyiben az építészeti bűnmegelőzést – meglátásom szerint helyesen – tágabban értelmezzük, s kiterjesztjük a bűncselekményi triász valamennyi elemére, akkor egyértelmű, hogy **az épített környezetben végzett átalakításnak szociatív hatásai is lesznek.** Ezt leginkább a **környezetpszichológia tételei** és megállapításai **bizonyítják,** s egyértelműsítik, **hogy egy-egy beavatkozással** – az általános szociatív eszközökhöz hasonló eredményességgel – **hatást gyakorolhatunk sértett és elkövető viselkedésére egyaránt.** Hasonlóan fontosak a szociológia tézisei is, amelyek arra világítanak rá, hogy a városi szövetek olyan létezők, amelyeken biológiai jellegű szabályok érvényesülnek, melyek háttérében az önfenntartás húzódik meg. Ez az ösztön szintén megköveteli, hogy az élőhely változása az attitűdre is hatást gyakoroljon.

Meglátásom szerint második hipotézisem helyességét az első hipotézis helytállóságának megállapítása is alátámasztja. Miután az építészeti bűnmegelőzési projekteknek csupán az eszközei szituatív jellegűek, céljuk azonban egyértelműen szociatív hatások elérése, ily

módon magától értetődően elfogadható, hogy a helyesen értelmezett és jól kivitelezett építészeti bűnmegelőzési projektek hatása nem lehet kizárólag az áthelyeződés.

Ebben az esetben ugyanis a környezet megváltoztatásával hatást gyakorlunk az egyének és a közösségek viselkedésére (is), ráadásul magára a magatartás tanúsíthatóságára is. Ily módon nem lehet, tulajdonképpen kizárt, hogy egy-egy CPTED projekt egyedüli eredménye az áthelyeződés legyen.

Hipotézis 3.: Az építészeti bűnmegelőzés adaptációja lehetséges Magyarországon, alkalmazásának nem jelentik akadályát a magyarországi társadalmi és gazdasági viszonyok.

E hipotézis felállítása két okból is szükséges volt. Az első ok esetében a kiindulási tétel az az axióma, miszerint a bűnözés (nagy)városi jelenség. Ezzel párhuzamosan elfogadható, hogy az újonnan értelmezett építészeti bűnmegelőzés alkalmazása a városokban lehet igazán eredményes, hiszen a zsúfoltság, a közösségek hiánya, a szociális kohézió alacsony szintje e településeken jellemző igazán. Elsőként tehát azt kellett megvizsgálni, hogy a városok bűnügyi helyzete és a városokba költözés növekvő tendenciája megfelel-e a nemzetközi tapasztalatoknak. A bevezető fejezetben bemutattam, hogy a bűnözés magyarországi viszonylatban is a városokba koncentrálódik, s az is bizonyítást nyert, hogy a vidéki népesség csökkenése folyamatos, egyre többen költöznek hazánkban is urbánus környezetbe. Mindez azt jelenti, hogy e tekintetben az építészeti bűnmegelőzés adaptációja lehetséges és szükséges Magyarországon.

Részeredmény V. - Kérdőíves kutatások eredményei

A szükségességet alátámasztja az is, hogy a 10.000 fős nagymintás kutatás eredményei alapján megállapításra került, hogy a település mérete befolyásolja a lakóhely közvetlen környezetének biztonsággal kapcsolatos megítélését. A települések nagysága szerinti bontásban az érdeemben válaszolók átlagait tekintve kirajzolódik, hogy a legalacsonyabb biztonságpercepció a fővárosban tapasztalható (5-ös skálán 3,7, míg községekben ez 4,1).

Egyértelmű összefüggés volt megállapítható a rendezetlenség érzékelése és a közbiztonság észlelése között is. Azok körében ugyanis, akik inkább rendezetlenségnek látják a lakókörnyezetüket (azaz ötös skálán 1-es és 2-es értéket adtak) 2,8 a közbiztonság megítélésének átlaga; a rendezettséget közepesnek értékelők csoportjában 3,4; a lakóhelyüket rendezettnek látókéban pedig 4,3. **Kijelenthetjük tehát, hogy valóban jelentős különbség**

tapasztalható a lakosság biztonságérzetében egy rendezett környéken, mint egy rendezetlen környezetben.

A második ok azon sajnálatos tényből adódik, hogy korábban valódi építészeti bűnmegelőzési projekt megvalósítására (sajnos) nem került sor hazánkban, így nem volt egyértelmű és magától értetődő, hogy akár a módszertan, akár az alapelvek implementálhatóak a magyar viszonyok közepette. Bár a módszerről több helyütt is értekeztek tudományos írások, kriminológia tankönyvek, hazai példával nem szolgálhattak.

Ez mára megváltozott, s óriási előrelépés, hogy a Safecity projekt és a Legyen Tered! kezdeményezés is deklaráltan az építészeti bűnmegelőzés módszertanának és filozófiájának alkalmazását tűzte ki céljául. Ezen projektek tanúsága, valamint a kérdőíves kutatásaim eredménye egyértelműsítik, hogy ha nem is könnyedén, de erőfeszítésekkel igenis van jövője az építészeti bűnmegelőzés hazai alkalmazásának. A Safecity projekt keretében testközelből láthattam, hogy egy település képes az együttműködésre biztonsága érdekében. A lakossági fórumokra közel 50 fő járt el, több héten keresztül, s a város nagy része részt vett a 2019. április 12-én szervezett közösségi napon.

A Legyen Tered! projekt szintén bizonyította, hogy diákok és lakók is egyaránt képesek saját környezetükkel foglalkozni és akár szabadidejükben is áldozni rá. Ehhez intézményi szintű támogatás is párosult, nemcsak anyagi szempontból. A projekt mögött széleskörű összefogás volt tapasztalható, önkormányzat, rendőrség, polgárőrség, civil szervezetek és forprofit cégek is hozzájárultak az eredményességhez.

Az itt végzett kérdőíves kutatásom eredményei bizonyították, hogy a lakosság igényli és értékeli is a hasonló projekteket. Láthattuk azonban a kérdőívek esetében, hogy a társadalmi felelősségvállalás és annak megértése, hogy a ma már korántsem paternalista állami berendezkedés nem gondoskodik körülöttünk mindenről még kevésbé jellemző, az önkéntes aktivitás, főleg a biztonságtudatosság tekintetében még gyerekcipőben jár. Sajnos az aktivitásra ösztönzés tehát komoly erőfeszítéseket igényel, de egyáltalán nem lehetetlen. A jövő nagy feladata a szemléletformálás, nemcsak az egyén és a közösség szintjén, de a szakmai szereplők tekintetében is.

V. Felhasznált irodalom

Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin - Kerezsi Klára – Lévay Miklós (2016): *Kriminológia* (Wolters Kluwer, Budapest)

Cleveland, Gerard – Saville, Gregory (1998): *2nd generation CPTED: An antidote tot he Social Y2K Virus of Urban Design* (3rd International CPTED Conference, School of Criminology and Criminal Justice, Florida State University and Toronto District School Board, Washington)

Cleveland, Gerry – Saville, Gregory (2008): *Second-Generation CPTED. The Rise and Fall of Opportunity Theory* (in: R. I. Atlas, 21st Century Security and CPTED. Designing for Critical Infrastructure Protection and Crime Prevention. Auerbach Publications Taylor & Francis Group, pp. 79-90.)

Dallos Endre (2008): *Építészeti bűnmegelőzés – a mérnök szemével* (In.: Épített környezet – bűnözés – szituációs bűnmegelőzés - A lakótelepi bűnmegelőzés alapkérdései, Szerkesztette: Barabás A. Tünde, OKRI, Budapest)

Düll Andrea (2010): *Helyek, tárgyak, viselkedés - Környezetpszichológiai tanulmányok* (ELTE, Budapest)

Gibson, Victoria Louis (2016): *Third Generation CPTED? Rethinking the Basis For Crime Prevention Strategies* (University of Northumbria at Newcastle, Doctoral Thesis)

Giddens, Anthony (2008): *Szociológia* (Osiris Kiadó, Budapest)

Korinek László (2010a): *Kriminológia I.* (Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest)

Kozma Tamás (2001): *Bevezetés a nevelésszociológiába* (Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest)

Mihinjac, Mateja – Saville, Gregory (2019): *Third-Generation Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)* (Social Sciences, MDPI) Doi: <https://doi.org/10.3390/socsci8060182>

Szöllősi Gábor (2012): *A társadalmi problémák (konstrukcionista) elméletének alapjai* (Z-Press, Könyvműhely.hu)

VI. A kutatással kapcsolatos publikációk jegyzéke

A kockázatelemzés a vagyonvédelem és a vagyonbiztonság az építészeti bűnmegelőzés aspektusából

HADMÉRNÖK XIV. (Budapest): 3 pp. 17-31., 14 p. (2019)

[Teljes dokumentum](#)

A forgalomszervezés szerepe a bűnmegelőzésben

BELÜGYI SZEMLE (Budapest) - A belügyminisztérium szakmai tudományos folyóirata (2010-): 67:9 pp., 59-82., 23 p. (2019)

Az építészeti bűnmegelőzés újraértelmezése

KRIMINOLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK (Budapest): 80. pp., 35-47., 13 p. (2020)

[Teljes dokumentum](#)

Relationship between Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) and criminal geography (CG)

MAGYAR RENDÉSZET (megjelenés alatt)

Safe - Cities - Crime prevention: The new wave of urban security: create safe and livable cities with CPTED

LAMBERT ACADEMIC PUBLISHING (LAP) 53 p. (2019) ISBN: 9786200091390

A tudatos építészeti és környezeti tervezés újradefiniált szerepe a bűnmegelőzésben

In: Tóth, Eszter (szerk.) Biztonság. Város. Közösség: a safecity konferenciasorozat előadásainak válogatott gyűjteménye

Pécs, Magyarország: kultúrAktív Egyesület, pp. 27-34., 8 p. (2019)

[Teljes dokumentum](#)

Biztonság - Város - Közösség: Fókuszban a megelőzés

In: Koncz, István; Szova, Ilona (szerk.) A 15 éves PEME XVII. PhD-konferenciájának előadásai

Budapest, Magyarország: Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület, (2018) 13-24., 12 p.

[Teljes dokumentum](#)

A környezetszenzitív bűnmegelőzés az okos városokban

(Társszerzők: Barabás Andrea Tünde; Dallos Endre; Papp József)

KRIMINOLÓGIAI TANULMÁNYOK (2000-) 2019: 56 pp. 121-142., 21 p. (2019)

[Teljes dokumentum](#)